

ทำบาปไว้มากแต่ไม่ตกนรก?

โจรเคราแดงคนหนึ่ง ปล้นฆ่าเจ้าทรัพย์หลายคน ต่อมาทำหน้าที่เป็น
เพชรฆาตตัดคอคนอยู่ ๕๕ ปี เมื่อเขาเสียชีวิต พระภิกษุสนทนากันว่า
“บุรุษฆ่าโจรผู้นั้นกระทำความหยาบช้าตลอด ๕๕ ปี เสียชีวิตในวันนี้แล
เขายังเกิดในที่ไหนหนอ?”

พระศาสดาเสด็จมาแล้วตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอนั่ง
สนทนากันด้วยถ้อยคำอะไรหนอ?” เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลแล้ว จึงตรัส
ว่า “ภิกษุทั้งหลาย! บุรุษนั้นไปบังเกิดแล้วในสวรรค์ชั้นดุสิต”

พระภิกษุทูลถามด้วยความสงสัยว่า “พระองค์ตรัสอะไร? บุรุษนั้น
ฆ่ามนุษย์สิ้นเวลาเท่านี้ แล้วบังเกิดในวิมานดุสิตได้อย่างไร?”

พระศาสดาตรัสว่า “เขาได้กัลยาณมิตรผู้ใหญ่ ฟังเทศนาของสารีบุตร
ทำวิปัสสนาญาณให้บังเกิด เคลื่อนจากโลกนี้แล้วไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต”

ในเรื่องนี้ก่อให้เกิดประเด็นข้อสงสัย ๒ ประการ คือ

- ๑) โจรเคราแดงได้เพียงวิปัสสนาญาณเบื้องต้น ยังไม่บรรลุโสดาบัน
(ยังไม่ปิดประตูอบาย) ฆ่าคนมากก็มาก ทำไมไม่ตกนรก?
- ๒) หลังจากโจรเคราแดงขึ้นสวรรค์แล้ว เขายังต้องตกนรกอีกหรือไม่?

สำนักปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

๑) วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม สถาบันศึกษา วิปัสสนา
ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ตั้งอยู่ที่วัดมหาสวัสดิ์ ฯ อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม
๗๓๑๗๐ โทร. ๐๓๔-๒๙๙๙๙๑, ๐๙๑-๐๑๔-๕๙๔๔

๒) วัดจตุรพักตรพิมาน (สยาดอ ภัททันตะวิโรจนะ) ตรงข้าม
ด่านท่าชีเหล็ก อ.แม่สาย จ.เชียงราย

ศึกษาข้อมูลและรายละเอียดของหนังสือเล่มนี้ พร้อมทั้งสื่อVDO ได้ที่

www.montasavi.com/

พิมพ์เผยแพร่โดย

คณะอุบาสาอุบาสิกา วัดพิชยญาติการาม กรุงเทพมหานคร
นางนันทน์รี พรหมจันทร์ อุทิศให้เจ้ากรรมนายเวรและผู้มีพระคุณ

ใคร...? บรรลุธรรมแล้ว

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “การสะสมซึ่งบุญย่อมนำความสุขมาให้”
แต่พระพุทธเจ้าไม่เคยตรัสว่า
“บุญเถน ทุกขมจเจติ” (คนจะพ้นทุกข์ได้เพราะบุญ)

พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์

ป.ธ.๘, พธ.บ.(บาลีพุทธศาสตร์), พธ.ม.(วิปัสสนากาวนา)

คำนำ

คำสอนสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ การพัฒนาจิตวิญญาณตามแนวศีล สมาธิ ปัญญา ให้บรรลุมรรค ผล เข้าถึงพระนิพพานอันเป็นภาวะสงบสันติ ดับเย็น ที่ไม่ต้องกลับมาทุกข์อีก ผู้พัฒนาไตรสิกขาถึงขั้นสูงสุดแล้ว จะบรรลุเป็นพระอริยบุคคล ๔ จำพวก คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์

ความเข้าใจของคนทั่วไป มักนำพระอริยบุคคลทั้ง ๔ จำพวกนี้ไปผูกติดกับการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ว่าต้องเหาะได้ รู้ใจคนอื่นได้ เสกมนต์คาถาได้ ไส้ผีได้ ถึงขั้นรู้อนาคตได้ ซึ่งเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนจากแนวคำสอนของพระบรมศาสดา และของพระอรหันต์ทั้งหลาย ที่ปรากฏในคัมภีร์ในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา เพราะความเป็นพระอริยบุคคลนั้น ไม่ได้วัดกันที่สิ่งที่ได้มาหรือสิ่งที่ได้รู้ แต่ขึ้นอยู่กับสิ่งที่ละได้แล้ว ก็คือละกิเลสตัณหาและสังโยชน์ ละได้มากเท่าใดก็ยิ่งบรรลุธรรมขั้นสูงขึ้นเท่านั้น

ข้าพเจ้ารวบรวมหนังสือเล่มนี้ขึ้น เพื่อนำข้อมูลในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และวิสุทธิมรรค มายืนยันให้เห็นหลักการที่แท้จริงของความเป็นพระอริยบุคคล ในพระพุทธศาสนา โดยยกข้อความในพระคัมภีร์มาอ้างอิงโดยตรง

พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์

๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๖

www.montasavi.com/

สารบัญ

การบรรลุลุทธิธรรม	๑
เหตุปัจจัยให้บรรลุลุทธิธรรม	๒
ประเภทการบรรลุลุทธิธรรม	๔
๑) เจโตวิมุตติ	๖
๒) ปัญญาวิมุตติ	๗
การเจริญภาวนาเพื่อปัญญาวิมุตติ	๙
ลักษณะ ความประพัตติ และความป็นอยู่ของพระอริยบุคคล..	
๑) พระโสดาบัน	๑๑
๒) พระสกทาคามี	๑๙
๓) พระอนาคามี	๒๒
๔) พระอรหันต์	๒๖
บรรณานุกรม	๓๔

พิเศษ

หนังสือเล่มนี้ส่วนใหญ่อ้างอิงข้อมูลจากพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (สีฟ้าอ่อน) โดยอ้าง เล่ม / ข้อ / หน้า เช่น ม.มู. (ไทย) ๑๒/ ๖๙/๖๑ หมายถึง พระไตรปิฎกมัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ (ภาษาไทย) เล่มที่ ๑๒ ข้อที่ ๖๙ หน้า ๖๑

คัมภีร์อรรถกถา ภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาย เช่น ขุ.ป.อ.(บาลี) ๑/๓๒๔ หมายถึง คัมภีร์ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรคอรรถกถา เล่มที่ ๑ หน้า ๓๒๔.

คัมภีร์อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาย เช่น ขุ.ป.อ.(ไทย)๑/๓/๒/ ๑๖ หมายถึง คัมภีร์อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค (ฉบับมหาจุฬาย ๙๑ เล่ม) เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๓ ตอนที่ ๒ หน้าที ๑๖

การบรรลุธรรม

การบรรลุธรรม คือ การเกิดปัญญาเห็นแจ้งโลกุตตรธรรม ^๑ และ อริยสัจ ^๒ ชั้นสูงสุดคือการบรรลุวิชชา ^๓ และวิมุตติ ^๔ สำเร็จเป็นพระอริยบุคคล ๔ จำพวก คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ^๕ โดยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา เจริญศีล สมาธิ และปัญญา ด้วยวิธีการเจริญสติปัฏฐาน ๔ เกิดปัญญาญาณเห็นแจ้งพระไตรลักษณ์ในรูป-นามหรือขั้น ^๖ ๕ ตามความเป็นจริง

เมื่อปัญญาญาณแก่กล้าดำเนินไปตามวิปัสสนาวิधि ผู้ปฏิบัติสามารถรู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔ ละสังโยชน์ และอนุสัย ^๖ ได้ตามกำลังของมรรค บรรลุมรรคผล นิพพาน สำเร็จเป็นพระอริยบุคคล

---

^๑ ธรรมที่พ้นโลก ๙ ประการ คือ อริยมรรค ๔ สามัญญผล ๔ และนิพพาน ๑ อริยมรรค ๔ คือ โสดาปัตติมรรค สกทาคามีมรรค อนาคามีมรรค และอรหัตตมรรค ดูใน ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๔๗๘/๓๖๑, อัง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๕๗/๓๑. สามัญญผล ๔ ได้แก่ ๑. โสดาปัตติผล ๒. สกทาคามีผล ๓. อนาคามีผล ๔. อรหัตตผล ดูใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๔/๓๗๘, ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๑๑/๑๓๙,

^๒ ดูใน ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๐๙๑/๓๗๖, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๙๑/๖๐๕.

^๓ วิชชา หมายถึง ความรู้แจ้งอรหัตตมรรค ส.สพา.อ. (บาลี) ๓/๕๓-๖๒/๑๔.

^๔ วิมุตติ หมายถึง ผลวิมุตติ ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๔๓๓/๒๕๔.

^๕ ดูรายละเอียดใน วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๘๑๑-๘๑๕/๓๕๖-๓๕๙.

^๖ อนุสัย คือ กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในชั้นธันดาน มี ๗ ประการ ได้แก่ ๑. กามราคานุสัย (ความกำหนัดในกาม) ๒. ปฏิฆานุสัย (ความคิดมุ่งร้าย) ๓. ทิฏฐานุสัย (ความเห็นผิด) ๔. วิจิกิจจานุสัย (ความลังเลสงสัย) ๕. มานานุสัย (ความถือตัว) ๖. ภวราคานุสัย (ความติดใจในภพ) ๗. อวิชชานุสัย (ความไม่รู้แจ้ง) ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๕๗/๒๕๙, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๗/๓๙๙.

เหตุปัจจัยให้บรรลุธรรม

การบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนา มีศีลเป็นเบื้องต้น มีสมาธิเป็นท่ามกลาง มีปัญญาเป็นที่สุด^๗ มีรูป-นามหรือขันธ์ ๕ เป็นภุมิ คือเป็นพื้นที่ปฏิบัติการเพื่อให้เกิดปัญญา โดยมีศีลวิสุทธิและจิตตวิสุทธิเป็นเป็นฐานรองรับ มีทิวฐิวิสุทธิ กังขาวิตรณวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ และญาณทัสสนวิสุทธิเป็นปัญญาที่ปรากฏวิสุทธิทั้ง ๗ นี้ก็คือไตรสิกขานั้นเอง ศีลวิสุทธิจัดเป็นศีลสิกขา จิตตวิสุทธิจัดเป็นจิตตสิกขา วิสุทธิที่เหลือจัดเป็นปัญญาสิกขา^๘ เป็นหลักการเจริญศีล สมาธิ ปัญญานั้นเอง เป็นทั้งสมณะและวิปัสสนา

ในการพัฒนาปัญญาจนถึงระดับโลกุตตระนั้น ต้องอาศัยปัจจัยสำคัญตัวหนึ่ง ที่เป็นบ่อเกิดแห่งกุศลธรรมทั้งปวง นั่นคือ “สัมมาทิฐิ”^๙ สัมมาทิฐิเป็นปัจจัยเบื้องต้นในการพัฒนาปัญญาให้เจริญยิ่งขึ้น ๆ จนเป็นปัญญาระดับโลกุตตระ ที่ทำให้ถึงความพ้นทุกข์ ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า “บุคคลจะล่วงพ้นทุกข์ได้เพราะสมาทานสัมมาทิฐิ”^{๑๐}

เหตุปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้สัมมาทิฐิเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ มี ๒ ประการ^{๑๑} คือ

๑. ปัจจัยภายนอก คือ ปรโตโมสะ ได้แก่ การรับฟังข้อมูล/เหตุผล

---

^๗ ดูรายละเอียดใน วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๕/๕.

^๘ ดูรายละเอียดใน วิสุทธิ (บาลี) ๒/๔๓๐/๘๒.

^๙ อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๒๑/๒๕๔

^{๑๐} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๙/๖๘.

^{๑๑} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๗๑/๑๑๐.

จากผู้อื่น เป็นการกระตุ้นชักจูงจากภายนอก โดยเฉพาะการได้ฟังธรรม จากกัลยาณมิตร เป็นวิถีทางแห่งการเพิ่มพูนศรัทธาให้ตั้งมั่น

๒. ปัจจัยภายใน คือ โยนิโสมนสิการ ได้แก่ การทำไว้ในใจโดย แยกกาย เป็นการรู้จักคิดพิจารณา สืบหาเหตุและสภาวะความสัมพันธ์ที่ เกี่ยวเนื่องกันของอารมณ์ที่เกิดขึ้น ข้อนี้เป็นวิถีทางในการพัฒนาอินทรีย์

ปัจจัยภายนอกมีจุดเริ่มต้นด้วยศรัทธา แล้ว อาศัยศรัทธาเป็นตัวส่งเสริมให้เกิดวิริยะ สติ สมาธิ และปัญญาต่อไป การพัฒนาปัญญาจึงต้อง

อาศัยปัจจัยภายนอกที่ขาดไม่ได้ คือ กัลยาณมิตร^{๒๒} เป็นเบื้องต้น และได้ ปัจจัยภายในคือโยนิโสมนสิการ เป็นคุณเครื่องให้เกิดสุดมยปัญญาและ จินตามยปัญญา ก่อให้เกิดศรัทธาตั้งมั่นยิ่งขึ้นอันน้อมนำไปสู่กุวานามย- ปัญญา ทำให้เกิดความเห็นที่ถูกต้อง ดังที่พระสารีบุตรเถระบอกไว้ว่า

“ปัจจัยทำให้เกิดสัมมาทิฏฐิมี ๒ ประการ คือ

๑) ปรัตโฆสะ^{๒๓} (การได้รับฟังพระสัทธรรมจากสัตบุรุษ)

๒) โยนิโสมนสิการ^{๒๔} (การพิจารณาอย่างใส่ใจโดยแยกกายแล้ว ตัดสินใจลงมือเจริญภาวนา)”^{๒๕}

^{๒๒} อัง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๑๗/๓/ ๓๓๔-๓๓๗.

^{๒๓} ปรัตโฆสะ หมายถึง การฟังธรรมเป็นที่สบายเหมาะสมแก่ตน เช่นพระสารี บุตรเถระได้ฟังธรรมจากพระอัสสชิเถระ (ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๔๕๒/๒๕๔)

^{๒๔} โยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำไว้ในใจโดยถูกอุบาย โดยถูกทาง ในสิ่งที่ ไม่เที่ยงว่า “ไม่เที่ยง” ในสิ่งที่ เป็นทุกข์ว่า “เป็นทุกข์” ในสิ่งที่ เป็นอนัตตาว่า “เป็น อนัตตา” หรือโดยสังขานุโลมิกญาณ (ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๕/๗๑)

^{๒๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๕๒/๔๗๑. ศึกษาเพิ่มเติมใน โสตาปัตติยังคธรรม คือ หลักธรรมในการบรรลุโสดาบัน ๔ ประการ ดูใน ที.ป. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๕๖.

ประเภทการบรรลุธรรม

แนวทางการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนา จำแนกออกเป็น ๗ ประเภท ดังนี้

๑. อุกาโตภาควิมุตติ คือ หลุดพ้นทั้งสองส่วน หมายถึง หลุดพ้นจากรูปกายด้วยอรุปรสมาบัติ และหลุดพ้นจากนามกายด้วยอริยมรรคได้แก่ พระอรหันต์ผู้บำเพ็ญสมถกัมมัฏฐานได้สัมผัสวิโมกข์ ๘ และนิโรธสมาบัติด้วยนามกาย ได้เจโตวิมุตติขั้นอรุปรสมาบัติ แล้วสิ้นอาสวะเพราะเห็นด้วยปัญญา^{๑๖} มี ๕ ประเภท คือ บุคคลผู้ได้อรุปรสมาบัติ ๔ ออกจากอรุปรสมาบัติแล้วพิจารณาสังขารทั้งหลายบรรลุพระอรหันต์มี ๔ ประเภท และพระอนาคามีผู้ออกจากนิโรธสมาบัติแล้วบรรลุพระอรหันต์อีก ๑^{๑๗}

๒. ปัญญาวิมุตติ คือ หลุดพ้นด้วยปัญญา หมายถึง พระอรหันต์ผู้บำเพ็ญวิปัสสนา โดยมีได้สัมผัสวิโมกข์ ๘ แต่สิ้นอาสวะเพราะเห็นด้วยปัญญา^{๑๘} มี ๕ ประเภท คือ พระอรหันต์สุกขวิปัสสก ๑ ประเภท และบุคคลผู้ออกจากรูปฌานทั้ง ๔ แล้วบรรลุพระอรหันต์ ๔ ประเภท

แต่ถ้าได้อรุปาวจรฌาน ๔ อย่างใดอย่างหนึ่งแล้วบรรลุเป็นพระอรหันต์ จัดเป็นประเภทอุกาโตภาควิมุตติ^{๑๙}

๓. กายสักขี คือ บรรลุโดยมีพยานในนามกาย หมายถึง ได้สัมผัสวิโมกข์ ๘ ด้วยนามกาย แล้วอาสวะบางส่วนก็สิ้นไปเพราะเห็นด้วย

---

^{๑๖} ดูใน อง.สตตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๐, อง.นวก.อ. (บาลี) ๓/๔๕/๓๑๖.

^{๑๗} ดูรายละเอียดใน อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๒๔/๔๗-๔๙.

^{๑๘} ดูรายละเอียดใน อง.สตตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๑.

^{๑๙} ดูรายละเอียดใน อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๒๕/๔๙.

ปัญญา ได้แก่ พระอริยบุคคลผู้บรรลุโสดาปัตติผลขึ้นไป จนถึงท่านผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุพระอรหันต์ ที่มีสมาธิแก่กล้าในการปฏิบัติ^{๒๐}

๔. ทิฏฐิปัตตะ คือ ผู้บรรลุสัมมาทิฏฐิ หมายถึง บรรลุธรรมโดยการเข้าใจอริยสัจถูกต้อง และอัสวะบางส่วนก็สิ้นไปเพราะเห็นด้วยปัญญา ได้แก่ พระอริยบุคคลผู้บรรลุโสดาปัตติผลขึ้นไป จนถึงผู้ปฏิบัติเพื่อพระอรหันต์ ที่มีปัญญาแก่กล้าในการปฏิบัติ^{๒๑}

๕. สัทธาวิมุตติ คือ หลุดพ้นด้วยศรัทธา หมายถึง เข้าใจอริยสัจถูกต้อง ได้แก่ พระอริยบุคคลผู้บรรลุโสดาปัตติผลขึ้นไป จนถึงผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุพระอรหันต์ที่มีศรัทธาแก่กล้าในการปฏิบัติ^{๒๒}

๖. ฐัมมานุสारी คือ ผู้แล่นไปตามธรรม หมายถึง พระอริยบุคคลผู้บำเพ็ญอริยมรรค ดำรงอยู่ในโสดาปัตติมรรค กำลังปฏิบัติเพื่อบรรลุโสดาปัตติผล มีปัญญาแก่กล้าในการปฏิบัติ^{๒๓}

๗. สัทธานุสारी คือ ผู้แล่นไปตามศรัทธา หมายถึง ท่านผู้ดำรงอยู่ในโสดาปัตติมรรค กำลังปฏิบัติเพื่อบรรลุโสดาปัตติผล มีศรัทธาแก่กล้าในการปฏิบัติ^{๒๔}

ดังนั้น พึงทราบการบรรลุธรรมโดยความหมายตาม “เจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ” ดังต่อไปนี้

---

^{๒๐} ดูใน อง.สตุตท.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๑, อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๒๖/๔๙.

^{๒๑} ดูใน อง.สตุตท.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๑, อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๒๗/๔๙-๕๐.

^{๒๒} ดูใน อง.สตุตท.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๒, อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๒๘/๕๐-๕๑.

^{๒๓} ดูใน อง.สตุตท.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๒, อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๒๙/๕๑.

^{๒๔} ดูใน อง.สตุตท.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๒, อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๓๐/๕๒-๕๓.

๑. เจโตวิมุตติ

ความหลุดพ้นจากรูปกายด้วยอรุပ္สมาบัติ ได้แก่ การที่พระอรหันต์ผู้บำเพ็ญสมถกัมมัญฐานได้สัมผัสวิโมกข์ ๘ หลุดพ้นด้วยนามกาย^{๒๕} (เจโตวิมุตติต้องคู่กับปัญญาวิมุตติเสมอจึงจะบรรลอรหันต์ได้^{๒๖})

^{๒๕} วิโมกข์ ๘ ประการ ดังนี้

๑. บุคคลผู้มีรูป เห็นรูปทั้งหลาย หมายถึง ได้รูปฌานโดยเจริญกสิณที่กำหนดวัตถุในกายของตน เช่น สีผม, เห็นรูปทั้งหลาย หมายถึง เห็นรูปฌาน ๔

๒. บุคคลผู้มีอรุပ္สัญญาภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอก หมายถึง เห็นรูปทั้งหลายมี นิลกสิณ เป็นต้น ด้วยญาณจักขุ

๓. บุคคลผู้เอนมใจไปว่า “งาม” หมายถึง ผู้เจริญวันณกสิณ กำหนดสีที่งามเป็นนิมิต

๔. บุคคลบรรลุอากาศาณัญจายตนฌานโดยกำหนดว่า ‘อากาศหาที่สุตมิได้’ เพราะล่วงรูปสัญญา ตัปปภูมิสัญญา ไม่กำหนดนาคันตสัญญาโดยประการทั้งปวง

๕. บุคคลล่วงอากาศาณัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลวิญญาณัญจายตนฌานโดยกำหนดว่า ‘วิญญาณหาที่สุตมิได้’

๖. บุคคลล่วงวิญญาณัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลอุกิกัญญาณัญจายตนฌานโดยกำหนดว่า ‘ไม่มีอะไร’ อยู่

๗. บุคคลล่วงอุกิกัญญาณัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลอุเวสัณญาณัญจายตนฌานอยู่

๘. บุคคลล่วงเวสัณญาณัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลอุสัณญาเวทยิตนิโรธอยู่ (ดูรายละเอียดใน ที.ม.อ. (บาลี) ๑๒๙/๑๑๒-๑๑๓)

ผู้เข้าวิโมกข์ ๘ ประการนี้ โดยอนุโลมบ้าง โดยปฏิบัติโลมบ้าง ทั้งโดยอนุโลมและปฏิบัติโลมบ้าง เข้าหรือออกได้ตามโอกาสที่ต้องการ ตามชนิดสมาบัติที่ต้องการ และตามระยะเวลาที่ต้องการ ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน เรียกว่า อุกโตภาควิมุตติ

^{๒๖} ดูใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๒๙/๗๕, อัง.สตตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๐.

ท่านผู้หลุดพ้นจากรูปกายด้วยอรุปรสสมบัติ และหลุดพ้นจากนามกายด้วยอริยมรรค ย่อมได้ใจโตวิมุตติขั้นอรุปรสสมบัติ และสิ้นอาสวะ เพราะเห็นด้วยปัญญา เป็นพระอรหันต์ประเภทอุกโทภาควิมุตติ^{๒๗}

ถ้ามีแต่ใจโตวิมุตติอย่างเดียว ก็ได้เพียงอัปนาสมาธิ^{๒๘} แต่ถ้าหมายถึงมรรคและผลตั้งแต่โสดาบันขึ้นไป จะต้องมากู้กับปัญญาวิมุตติด้วย^{๒๙} ดังนั้น ผู้บรรลุพระอรหันต์ต้องได้ปัญญาวิมุตติด้วยเสมอ^{๓๐}

๒) ปัญญาวิมุตติ

ปัญญาวิมุตติ คือ ปัญญาในอรหัตผล ซึ่งหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงด้วยปัญญา^{๓๑} หมายถึงพระอรหันต์ผู้บำเพ็ญวิปัสสนาล้วน ๆ ใช้ขณิกสมาธิในการเจริญวิปัสสนากาวนา มิได้สัมผัสวิโมกข์ ๘ แล้วสิ้นอาสวะ เพราะเห็นแจ้งด้วยปัญญา^{๓๒} (สุกขวิปัสสกะ) แต่ความจริงแล้วย่อมได้ใจโตวิมุตติ (อัปนาสมาธิ) ในขณะที่บรรลุมรรคญาณด้วยเช่นกัน^{๓๓}

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “อานนท์ ภิกษุผู้รู้ถึงความเกิด ความดับ คุณ โทษของวิญญาณฐิติ ๗ และอายตนะ ๒ และอุปายสลับออกจาก

---

^{๒๗} ดูใน อง.สตตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๐, อง.นวก.อ. (บาลี) ๓/๔๕/๓๑๖).

^{๒๘} ดูใน ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๘๒/๓๙๔.

^{๒๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๓๐๘-๓๒๐.

^{๓๐} ดูใน อง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๘๗/๙๙, อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๘๗/๑๓๓.

^{๓๑} ดูรายละเอียดใน ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๓๗/๓/๒๘๑).

^{๓๒} ดูใน อง.สตตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๑, ที.ม.ฎีกา (บาลี) ๑/๑๒๘/๑๔๔)

^{๓๓} อง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๘๗/๙๙, อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๘๗/๑๓๓. ดูในพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**, หน้า ๓๑๑.

วิญญาณฐิติ ๗ และอายตนะ ๒ ตามความเป็นจริง ย่อมหลุดพ้นเพราะ
ไม่ถึงมันในอุปาทาน ๔^{๓๔} ภิกษุนี้เราเรียกว่าผู้เป็นปัญญาวิมุตติ”^{๓๕}

เจโตวิมุตติเป็นผลของสมณะ ปัญญาวิมุตติเป็นผลของวิปัสสนา^{๓๖}
ในการเจริญวิปัสสนาย่อมมีสภาวะญาณเกิดขึ้นไปตามลำดับ

สภาวะญาณ มีลักษณะเฉพาะ ๔ ประการ ดังนี้

- ๑) มีการแทงตลอดสภาวะธรรมอย่างไม่ผิดพลาด เป็นลักษณะ
- ๒) มีการส่องอารมณ์ เป็นหน้าที่ เหมือนดวงประทีปส่องสว่าง
- ๓) มีความหายหลงเป็นผลปรากฏ เหมือนพรานป่าบอกทาง
- ๔) มีสมาธิเป็นบาทฐาน ดังพระบาลีว่า “สมาหิตो ภิกขเว ภิกขุ
ยถาภูโต ปชานาติ”^{๓๗} ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุมีใจตั้งมั่นแล้ว ย่อมรู้ชัดตาม
ความเป็นจริง

คัมภีร์วิสุทธิมรรคอธิบายไว้ว่า “ญาณ มีการรู้แจ้ง
แทงตลอดสภาวะแห่งธรรมเป็นลักษณะ มีการกำจัดเสีย
ซึ่งความมืดคือโมหะ อันปิดบังสภาวะธรรมทั้งหลาย เป็น
หน้าที่ มีความหายหลงเป็นผล มีสัมมาสมาธิเป็นเหตุ
ใกล้”^{๓๘}

^{๓๔} ๑) ความยึดมั่นในกาม ๒) ความยึดมั่นในทิฏฐิ ๓) ความยึดมั่นในศีลพรต
๔) ความยึดมั่นในวาทะว่ามีอัตตา (ที.ม.อ. (บาลี) ๑๒๘/๑๑๒)

^{๓๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๒๘/๗๕.

^{๓๖} อภิเจตถ สมณผล์ เจโตวิมุตติ, วิปัสสนาผล์ ปญญาวิมุตติติ เวทิตพพา.
(ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑/๘๒/๒๘๘).

^{๓๗} ตูรายละเอียดยใน สั.สพ. (บาลี) ๑๘/๙๙/๗๖, สั.สพ. (ไทย) ๑๘/๙๙/๑๑๐.

^{๓๘} วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๗๖., อง.ทสก. (บาลี) ๒๔/๒/๓.

การเจริญภาวนาเพื่อปัญญาวิมุตติ

บุคคลผู้บรรลุมรรคผลด้วยการเจริญวิปัสสนาล้วน ๆ เรียกว่า สุขวิปัสสกบุคคลหรือวิปัสสนายานิก คือการเจริญสติปัฏฐานเพ่งรู้ ลักษณะอาการของชั้น ๕ ในทุกๆ ขณะที่จิตรับรู้อารมณ์ จนจิตตั้งมั่น ต่อเนื่องเป็นฌานสมาธิ เป็นฌานที่เพ่งรู้อารมณ์ปรมาัตถ์ในทุกๆ ขณะ จึง เรียกว่า “ขณิกสมาธิ”^{๓๙} ตั้งคัมภีร์ฎีกาอธิบายว่า “น หิ ขณิกสมาธิ วิชา วิปัสสนา สมภาติ”^{๔๐} หากขาดขณิกสมาธิวิปัสสนาก็เกิดไม่ได้

เมื่อวิปัสสนาญาณสูงขึ้นตามลำดับ การเพ่งลักษณะอารมณ์ด้วย ลักษณะอุปนิชฌาน^{๔๑} ก็จะแนบแน่นขึ้นตามลำดับเช่นกัน เมื่อมรรคจิต เกิดขึ้นก็ย่อมบริบูรณ์พร้อมด้วยองค์ฌานทั้ง ๕ (วิตก วิचार ปีติ สุข เอกัคคตา) จัดว่าเป็นปฐมฌานโสดาปัตติมคคจิต^{๔๒} เป็นฌานประเภท หนึ่งเช่นกัน แต่เป็นฌานที่เพ่งชั้น ๕ เป็นอารมณ์ เรียกว่า ฌานใน วิปัสสนา ผู้สำเร็จมรรคผล นิพพาน ตามแนวนี้เรียกว่า “ปัญญาวิมุตติ”

สมัยพุทธกาล พระอริยะประเภทปัญญาวิมุตติมีมากกว่าประเภท อุกโตภาควิมุตติ ในคัมภีร์สังยุตตนิกาย พระพุทธเจ้าตรัสกับพระสารี บุตรว่า “ดูก่อนสารีบุตร ในพระภิกษุ ๕๐๐ รูป ๖๐ รูป เป็นเตวิชชบุคคล ๖๐ รูป เป็นจพภิกษุบุคคล ๖๐ รูป เป็นอุกโตภาควิมุตติบุคคล เหลือ

^{๓๙} ดูรายละเอียดใน ขุ.เถร.อ. (บาลี) ๒/๑๒๘๘/๖๐๓.

^{๔๐} ม.ม.ฎีกา (บาลี) ๑/๔๙/๒๕๗, วิสุทฺธิ.มหาฎีกา (บาลี) ๑/๓/๑๕.

^{๔๑} ฌาน มี ๒ อย่าง คือ ๑) อารัมมณูปนิชฌาน คือ เข้าไปเพ่งอารมณ์สมณะ ได้แก่ สมာปัตติ ๘ ๒) ลักษณะอุปนิชฌาน คือเข้าไปเพ่งลักษณะอารมณ์ ได้แก่ วิปัสสนาญาณ มรรคญาณ ผลญาณ (ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๖๑-๖๕.)

^{๔๒} ดูรายละเอียดใน ขุ.ป.อ. (บาลี) ๑ /๓๒๔, อภิ.สง.อ. (บาลี) ๑/๔๔๓.

นอกนั้นทั้งหมดเป็นปัญญาวิมุตติบุคคล”^{๔๓}

พระพุทธเจ้าตรัสสภาวะจิตของพระอรหันต์ผู้สุขวิปัสสกะว่า

“เมื่อมนสิการสักกายะ (ด้วยความยึดมั่นในรูปกายตน) จิตของเธอย่อมไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่น้อมไปในสักกายะ แต่เมื่อมนสิการถึงความดับสักกายะ จิตของเธอจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งอยู่ น้อมไปในความดับสักกายะ จิตนั้นเป็นจิตดำเนินไปได้แล้ว เจริญดีแล้ว หลุดพ้นดีแล้ว พราศออกดีแล้วจากสักกายะ เธอหลุดพ้นแล้วจากอาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้นซึ่งเกิดขึ้นเพราะสักกายะเป็นปัจจัย เธอย่อมไม่เสวยเวทนานั้น เรียกว่า ชาติที่สลัดสักกายะแล้ว”^{๔๔}

คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า “นี่เป็นวิธีการที่พระอรหันต์ผู้บำเพ็ญวิปัสสนาล้วน สังจิตในอรรถตตผลสมาบัติไปยังอุปาทานชั้น ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เพื่อจะทดสอบดูว่าความยึดมั่นในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณว่าเป็นอัตตา ยังมีอยู่หรือไม่”^{๔๕}

อริยบุคคล คือ บุคคลที่มีความบริสุทธิ์ เพราะรู้แจ้งอริยสัจ ^{๔๖} โดยการปฏิบัติธรรมตามมรรคมืองค์ ๘ จนสามารถดับกิเลสที่ผูกมัดจิตใ้ใจมนุษย์ ๑๐ ประการ^{๔๗} ให้ลดลงหรือหมดไป อริยบุคคลมี ๔ จำพวก

^{๔๓} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๑๕/๒๓๐, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๑๕/๓๑๓.

^{๔๔} ดูใน อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๐/๓๔๑.

^{๔๕} ดูในคัมภีร์อรรถกถา (มหาจุฬาย) อง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๒๐๐/๘๓.

^{๔๖} อภ.ปฺค.อ. (ไทย) ๓/-/๒๑๕.

^{๔๗} สังโยชน์ หมายถึง กิเลสที่ผูกมัดใจสัตว์ไว้กับทุกข์ มี ๑๐ ประการ คือ ๑) สักกายทิฏฐิ ๒) วิจิกิจฉา ๓) สีลัพพตปรามาส ๔) กามราคะ ๕) พยาบาทหรือปฏิฆะ ๖) รูปราคะ ๗) อรูปราคะ ๘) มานะ ๙) อุทธัจจะ ๑๐) อวิชชา ดูใน อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๓/๒๑, ม.มฺ.อ. (บาลี) ๑/๖๗-๖๘/๑๗๔-๑๗๗.

๑) พระโศดาบัน

คำว่า โศดาบัน แปลว่า เข้าถึงกระแสอริยมรรค^{๔๘} คือ เดินทางถูกต้องตามอริยมรรคอย่างแท้จริงแล้ว เมื่อสิ้นอายุขัยแล้วจักไม่ไปปฏิสนธิ คือเกิดในอบายภูมิ^{๔๙} อีกต่อไป มีความแน่นอนที่จะบรรลุพระอรหันต์ในวันข้างหน้า ดังปรากฏข้อความในคัมภีร์สังยุตตนิกายว่า

“พระโศดาบันเป็นผู้มั่นคงเลื่อมใสยิ่งในพระพุทธเจ้า ฯลฯ ในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ ไม่มีหาสปัญญา^{๕๐} ไม่มีชวนปัญญา^{๕๑}”

---

^{๔๘} คำว่า “โศดา” เป็นชื่อของอริยมรรคมีองค์ ๘ (อภิ.ปญจ.อ.(บาลี)๓๑/๕๓๐.

^{๔๙} อบายภูมิ คือ ถิ่นที่สัตว์จะไปถือกำเนิดอยู่อาศัย อันปราศจากความเจริญ (ไม่มีการแก้ไขเรียนรู้ ต้องเสวยวิบากกรรมอย่างเดียว) มี ๔ ภูมิ

๑) เดรัจฉาน คือ แดนที่อยู่อาศัยของสัตว์ที่ดำเนินชีวิตโดยทางขวาง (คลาน) เป็นดินแดนสำหรับผู้ที่มิโหมพะเป็นตัณหา มีจิตเป็นมิถิฉาทิฏฐิ

๒) เปรต คือ แดนที่อดอยาก หิวกระหาย ปราศจากความสุขสบาย เหล่าสัตว์ที่ไปเกิดในเปรตวิสัย คือผู้ที่มีจิตโลภอยากได้ไม่สิ้นสุด

๓) อสุรกาย คือ แดนที่มีแต่ความเศร้าหมอง ผู้ที่จะเกิดเป็นอสุรกายนี้คือผู้ที่มีจิตประกอบด้วยโทสะ (ความโกรธ) เช่นเดียวกับผู้ที่เกิดในนรก

๔) นรก สภาวะหรือแดนที่ไม่มีความชื่นใจ มีแต่ความทุกข์ทรมานโดยส่วนเดียว ผู้ที่จะไปเกิดในนรก คือบุคคลที่ประกอบด้วยโทสะ (ความโกรธ) (ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/-๒๐๕., ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-๒๔๖.

^{๕๐} หาสปัญญา คือ มีปัญญารำเรียงเพราะเป็นผู้ทำสติปัญฐาน ๔ ฯลฯ โพชฌงค์ ๗ และอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้เจริญ (ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๙๒/๕๗)

^{๕๑} ชวนปัญญา คือ มีปัญญารวดเร็วแล่นไปในรูปที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน และในพระนิพพานอันเป็นที่ดับชาติ ชรา มรณะ (ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๙๒/๕๗-๕๘)

ยังไม่ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ เขาจึงเป็นพระโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป แม้เขาก็พ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิเปรต อบาย ทุกคติ และวินิบาตได้แล้ว”^{๕๒}

การละสังโยชน์ของพระโสดาบัน

พระโสดาบันละสังโยชน์ได้ ๓ คือ

๑) สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่าเป็นตัวเรา ของเรา ยังติดแน่นในสมมติว่าเป็นตัวตน เรา เขา

๒) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัยในพระรัตนตรัย ในความเป็นไปของชีวิต เป็นต้น ทำให้ไม่มั่นใจที่จะดำเนินชีวิตไปตามหลักธรรม

๓) สิลัพพตปรามาส ความถือมั่นในศีลพรต คือ ความยึดถือในกฎระเบียบอย่างงมงาย เห็นว่าจะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้เพียงด้วยศีลเท่านั้น”^{๕๓}

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ผู้เป็นพระโสดาบันย่อมมีจิตสงัดจากสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา”^{๕๔} สิลัพพตปรามาส ทิฏฐานุสัย วิจิกิจฉานุสัย”^{๕๕} และเหล่ากิเลสที่อยู่ในพวกเดียวกับสักกายทิฏฐิ เป็นต้นนั้น”^{๕๖}

---

^{๕๒} สัมมา. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๑/๕๓๔.

^{๕๓} อง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๓๖๑/๔๘๘. ขุ.ม.อ. (บาลี) ๗/๙๘.

^{๕๔} วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย ในฐานะ ๘ อย่าง คือ ๑) ในทุกข์ ๒) ในทุกขสมุทัย ๓) ในทุกขนิโรธ ๔) ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ๕) ในส่วนเบื้องต้น ๖) ในส่วนเบื้องปลาย ๗) ในส่วนเบื้องต้นและส่วนเบื้องปลาย ๘) ในธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้น ปฏิจจสมุปบาทมีอวิชชาเป็นปัจจัย ดูใน ที.สี. (ไทย) ๙/๑๗๔/๔๙๔.

^{๕๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๒/๒๒๓. ดูเชิงอรรถหน้าที่ ๑.

^{๕๖} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗/๓๓.

พระโสดาบันสามารถประหาณอกุศลกรรมมถ ๖ ประการได้แล้ว คือ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด และมีฉันทวิภูฏีได้เด็ดขาดแล้ว^{๕๗} ชื่อว่าผู้ถึงพร้อมด้วยทัสสนะ ประกอบด้วย วิชชาของพระเสขะ ผู้เข้าถึงกระแสธรรม ผู้ยืนจรดประต้อมตะ^{๕๘}

นอกจากนี้ยังสามารถกำจัดราคะ โทสะ โมหะอย่างหยาบที่จะทำ ให้ไปตกอบายภูมิได้^{๕๙} และละอุปาทาน ๓ คือ กำจัดทิฏฐุปาทาน สิล্পพทุอุปาทาน และอัตตวาหุปาทานได้เด็ดขาด^{๖๐}

ประเภทของพระโสดาบัน

พระโสดาบัน มี ๓ ประเภท คือ

๑) สัตตักขัตตูปรมโสดาบัน คือ ผู้ไม่ตกไปในอบาย ๔ อีกแล้ว มีความแน่นอนที่จะบรรลุอรหัตต์ เมื่อจะเกิดในภพใหม่เป็นเทวดาหรือ มนุษย์ก็เกิดได้ไม่เกิน ๗ ครั้ง ก็จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้^{๖๑}

๒) โกลังโกลโสดาบัน คือ เมื่อจะเกิดในภพใหม่เป็นเทวดา หรือ มนุษย์ก็เกิดได้ไม่เกิน ๖ ชาติ และถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็ไม่เกิดในตระกูลต่ำ คือ เกิดในตระกูลที่ร่ำรวยเท่านั้น ก็จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้^{๖๒}

๓) เอกพีชีโสดาบัน ผู้มีพีชคืออัตภาพเดียว คือ เกิดเป็นมนุษย์อีกครั้งเดียว ก็บรรลุพระอรหัตต์^{๖๓}

^{๕๗} อัง.ติก. อ. (ไทย) ๑ / ๓ / - / ๔๕.

^{๕๘} อัง.เอกก.อ. (บาลี) ๑ / ๒๖๘ / ๔๐๒, อัง.จกุก.อ. (บาลี) ๓ / ๕๔ / ๑๓๓

^{๕๙} ดุ.ใน ชุ.อิติ. อ. (ไทย) ๑ / ๔ / - / ๔๑๕.

^{๖๐} ดุ.ใน ชุ.อุ.อ. (ไทย) ๑ / ๓ / - / ๓๗๒.

^{๖๑} ดุ.ใน อภิ.ป. (บาลี) ๓๖ / ๓๑ / ๑๒๒, อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒ / ๘๗ / ๒๔๒.

^{๖๒} ดุ.ใน อภิ.ป. (บาลี) ๓๖ / ๓๒ / ๑๒๒-๑๒๓, อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๓๒ / ๕๔.

^{๖๓} ดุ.ใน อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒ / ๘๘ / ๒๔๒, อัง.ติก.ฎีกา (บาลี) ๒ / ๘๘ / ๒๓๗.

ศีล สมาธิ ปัญญาของพระโสดาบัน

พระโสดาบันเป็นผู้มีอริยกันตศีลบริบูรณ์^{๖๔} คือศีลที่บริสุทธิ์ ไม่มีราศีด้วยตัณหาและทิฏฐิ เพราะเป็นศีลที่เกิดจากคุณธรรมภายใน ไม่มีกิเลสเป็นเหตุให้ละเมิด เป็นไปเองตามปกติธรรมชาติ โดยไม่ต้องคอยยึดถือเอาไว้ เรียกว่า “อปรามัญฐศีล”^{๖๕} มีสมาธิพอประมาณ มีปัญญาพอประมาณ ไม่มีทางตกต่ำ^{๖๖} ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีปกติทำศีลให้บริบูรณ์ มีปกติทำสมาธิพอประมาณ มีปกติทำปัญญาพอประมาณ ภิกษุนั้นล่วงละเมิดสิกขาบทเล็กน้อย^{๖๗} บ้าง ออกจากอาบัติบ้าง ชั่วนั้นเพราะเหตุไร เพราะในการต้องอาบัติและการออกจากอาบัติเล็กน้อยนี้ เราไม่กล่าวความเป็นคนไม่เหมาะสม(แก่มรรคผล)ไว้ แต่สิกขาบทเหล่านี้เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์^{๖๘} สมควรแก่พรหมจรรย์ ภิกษุนั้นมีศีลประจำตัวและมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น ศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป เธอจึงเป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิ ในวันข้างหน้า^{๖๙}

“เมื่อใด อริยสาวกจะรับภัยเวร ๕ ประการได้แล้ว ประกอบด้วย

---

^{๖๔} คือ ศีลที่พระอริยะชั้นชม หมายถึง ศีลที่ประกอบด้วยมรรคและผล คือ ความสำรวมทุกขนิต ที.ม.อ. (บาลี) ๑๕๗/๑๔๖, อัง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๕๒/๓๔๙.

^{๖๕} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๗/๕๗. ชื่อว่า อปรามัญฐะ เพราะตัณหาและทิฏฐิไม่เกาะเกี่ยว และเพราะใคร ๆ ไม่สามารถปรามาสได้ว่า ท่านเคยต้องอาบัตินี้มา

^{๖๖} ไม่ตกไปในออบาย ๔ อีกแล้ว ดูใน อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒.

^{๖๗} อาบัติที่เหลือ เว้นปาราชิก ๔ ดูใน อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๑.

^{๖๘} อาบัติปาราชิก ๔ ดูใน อัง.ติก.ฎีกา (บาลี) ๒/๘๗/๒๓๔.

^{๖๙} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๘๓/๓๑๓.

องค์เครื่องบรรลุนิสิตาบัน ๔ ประการ เห็นแจ้งแทงตลอดอริยฌายธรรม^{๗๐} ..เมื่อนั้น อริยสาวกนั้น เมื่อหวังอยู่พึงพยากรณ์ตนเองว่า เรามีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานสิ้นแล้ว มีภูมิแห่งเปรตสิ้นแล้ว มีอบาย ทุกติ และวินิบาต^{๗๑} สิ้นแล้ว เป็นนิสิตาบันแล้ว^{๗๒} ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิ^{๗๓} ในวันข้างหน้า”

พระนิสิตาบันระงับภยเวร ๕ ประการได้แล้ว คือ

๑. ข่าสัตว์ เพราะการฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย จึงประสพภยเวรที่เป็นไปในปัจจุบันบ้าง ในสัมปรายภพบ้าง เสวยทุกข์โทมนัสทางใจบ้าง บุคคลผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ย่อมไม่ประสพภยเวรที่เป็นไปในปัจจุบัน ที่เป็นไปในสัมปรายภพ ไม่ต้องเสวยทุกข์โทมนัสทางใจ บุคคลผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์แล้ว ย่อมระงับภยเวรนั้นได้ อย่างนี้

๒. ลักทรัพย์ ...

๓. ประพฤติผิดในกาม ...

๔. พุดเท็จ ...

๕. เสพของมีนเมาคือสุราและเมรัย^{๗๔} ...

---

^{๗๐} หมายถึง มรรคพร้อมทั้งวิปัสสนา ดูใน อัง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๙๑-๙๒/๓๖๗.

^{๗๑} ทั้ง ๓ คำนี้เป็นไวพจน์ของนรก (อัง.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๔๓/๕๐)

^{๗๒} ผู้ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๓๑/๕๓๐)

^{๗๓} สัมโพธิ หมายถึงมรรค ๓ เบื้องสูง (สกทาคามีมรรค อนาคามีมรรค และอรหัตตมรรค) (อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒, อัง.ติก.ฎีกา. (บาลี) ๒/๘๗/๒๓๕)

^{๗๔} สุราและเมรัย หมายถึง สุรา ๕ อย่าง คือ ๑) สุราแบ่ง ๒) สุราขนม ๓) สุราข้าวสุก ๔) สุราใส่เชื้อ ๕) สุราผสมเครื่องปรุง และเมรัย ๕ อย่าง คือ ๑) เครื่องดองดอกไม้ ๒) เครื่องดองผลไม้ ๓) เครื่องดองน้ำอ้อย ๔) เครื่องดองน้ำผึ้ง ๕) เครื่องดองผสมเครื่องปรุง ดูใน ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑/๑๗-๑๘.

พระโสดาบันประกอบด้วยองค์เครื่องบรรลุโสดา ๔ ประการ คือ

๑) ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธรเจ้าว่า “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ฯลฯ เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค”

๒) ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่า “พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน ฯ”

๓) ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ว่า “พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ฯลฯ ควรแก้กัทธิณฺหา ควรแก้การทําคัญฺชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก”

๔) ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะชั้นชม ไม่ขาดไม่ทะลุ ไม่ต่างพร้อย ท่านผู้สรรเสริญ ไม่ถูกตัดหาและทักขุฏฐิครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ^{๗๕}

การพยากรณ์พระโสดาบัน

การที่จะรู้ได้ว่าใครเป็นพระอริยกุศลชั้นไหนนั้น ต้องเป็นผู้ที่มีภูมิธรรมเสมอกันหรือสูงกว่าจึงจะรู้ได้^{๗๖} แต่คนธรรมดาที่ไม่ใช่พระอริยเจ้า ก็ยังพอสังเกตได้ว่าใครเป็นพระโสดาบัน โดยการอนุমানเอา อาจจะถูกหรือผิดก็ได้ มีหลักในการอนุมандังนี้คือ ผู้ที่บรรลุเป็นพระโสดาบันแล้ว เป็นผู้มึศรัทธาไม่หวั่นไหว เป็นผู้ที่ยอมมอบกายถวายชีวิตแต่พระรัตนตรัย ถึงจะถูกฆ่าตายก็ไม่ยอมกล่าวดูหมิ่นพระรัตนตรัย หรือมีคนเอาเงินเอาทองมากองไว้ข้างหน้า แล้วบอกว่า เงินทองทั้งหมดนี้จะเป็นของท่าน ถ้าท่านยอมกล่าว "พระพุทธร พระธรรม และพระสงฆ์ไม่ตีจริง"

^{๗๕} อก.ทสก. (ไทย) ๒๔/ ๙๒/๒๑๒.

^{๗๖} ตูรายละเอียดใน อก.ติก. อ. (ไทย) ๓๔/ ๒๖๖.

พระโสดาบันจักไม่พูดอย่างเด็ดขาด ดังเช่น นายสุปปพุทธกุกุฏ^{๗๗}

ลักษณะบางประการของพระโสดาบัน

๑) พระโสดาบันบางท่านไม่รู้ว่าตนเองบรรลุธรรมแล้ว

พระเจ้ามahanามะ ทรงบรรลุโสดาบันแล้ว แต่ก็ยังไม่รู้ตัว จึงเกิดข้อสงสัยในคติของตน ดังปรากฏเรื่องราวในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า

พระเจ้ามahanามะกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ครั้งหนึ่ง หม่อมฉันลืมนสติปรารภพระผู้มีพระภาค พระธรรมและพระสงฆ์ หม่อมฉันคิดว่า “หากเราฟังถึงแก่กรรมในเวลานี้ คติของเราจะเป็นอย่างไรหนอ?”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อย่าทรงกลัวเลยมหาบพิตร การสวรรคตของพระองค์จักไม่เลวทราม กาลกิริยาก็จักไม่เลวทราม มหาบพิตร อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ^{๗๘} ย่อมโน้มไปสู่นิพพาน โนมไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน”^{๗๙}

๒) พระโสดาบันยังมีครอบครัว

ความเป็นอยู่ของพระโสดาบันเหมือนกันกับคนทั่วไป เพราะยังมีความโลภ โกรธ หลงอยู่ ยังมีครอบครัว มีลูกมีหลานอยู่ เช่น นางวิสาขา เป็นพระโสดาบันตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เมื่อโตเป็นสาวได้แต่งงานให้กำเนิดลูกชาย ๑๐ คน ลูกสาว ๑๐ คน เมื่อนางไปวัดก็จะมีทั้งลูกทั้งหลานไปด้วย คนทั้งหลายก็จะถามว่า “นางวิสาขาคณโชน”^{๘๐} นี้ก็แสดงให้เห็นว่าพระโสดาบันนั้นก็เหมือนกับคนทั่วไป อย่างแยกไม่ออก

^{๗๗} ฐิน ชุ.อุทาน. (ไทย) ๒๕/๔๓/๒๕๖.

^{๗๘} ตูรายละเอียด ที่หน้า ๑๖

^{๗๙} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๑๘/๕๒๓.

^{๘๐} ตูรายละเอียดใน ชุ. อุทาน. (ไทย) ๒๕/๗๘/๓๔๐.

๓) พระโสดาบันยังมีความประมาทอยู่
พระโสดาบันแม้เป็นพระอริยบุคคลมีทิวฏฐิที่สมบูรณ์แล้ว แต่ยังไม่
สมบูรณ์ด้วยสติและปัญญา ยังมีความประมาทอยู่บ้าง ดังที่พระผู้มีพระ
ภาคเจ้าตรัสบอกไว้ว่า

“พระโสดาบันเหล่าใด รู้แจ้งอริยสัจที่พระ
ศาสดาผู้มีปัญญาลึกซึ้งแสดงแล้ว ถึงแม้ว่าพระ
โสดาบันจะประมาทไปบ้าง ท่านเหล่านั้นก็จะไม่ถือ
กำเนิดในภพที่ ๘”^{๘๑}

“พระโสดาบันพ้นแล้วจากอบายทั้ง ๔”^{๘๒} และจะไม่ทำอาภิวาจา ๖”^{๘๓}
ถึงแม้ว่าพระโสดาบันนั้นจะทำบาปกรรม^{๘๔} ทางกาย ทางวาจา หรือทาง
ใจไปบ้าง ท่านก็ไม่ปกปิดบาปกรรมนั้นไว้ เรากล่าวว่าผู้เห็นบท^{๘๕} แล้ว
ไม่อาจทำอย่างนั้นได้”^{๘๖}

---

^{๘๑} ไม่ถือกำเนิดในภพที่ ๘ หมายถึงไม่เกิดในภพที่ ๘ เพราะท่านเหล่านั้นละ
สังโยชน์ ๓ ประการ (สกกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สิลัพพตปรามาส) ได้แล้ว และจะ
เวียนเกิดเวียนตายในเทวโลกและโลกมนุษย์อย่างมากไม่เกิน ๗ ครั้ง แล้วบรรลุ
อรหัตตผล เพราะนามรูปดับไปในภพที่ ๗ นั้นเอง (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๖๓-๑๖๔)

^{๘๒} อบายทั้ง ๔ หมายถึง ภูมิที่ปราศจากความเจริญ มี ๔ คือ นรก กำเนิด
สัตว์ดิรัจฉาน เปรต และอสุรกาย (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๖๕)

^{๘๓} อภิวาจา ๖ คือ ไม่ทำกรรมหนัก ๖ ประการ ได้แก่ ๑) ข่มมารดา ๒) ข่ม
บิดา ๓) ข่มพระอรหันต์ ๔) ทำโลหิตของพระพุทธเจ้าให้ห้อ ๕) ทำให้สงฆ์แตกกัน
๖) เข้าวัดศาสนาอื่น (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๖๖)

^{๘๔} บาปกรรม หมายถึง การต้องอาบัติเบา มิได้หมายถึงอาบัติหนัก ดูใน
ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๖๗ และดู วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๐/๒๓๕.

^{๘๕} บท หมายถึง ทางแห่งนิพพาน ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๖๗.

^{๘๖} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๑๑/๑๒.

๒) พระสกทาคามี

คำว่า สกทาคามี แปลว่า กลับมาอีกครั้งเดียว^{๘๗} คือจะกลับมาเกิดในโลกมนุษย์หรือเทวโลก^{๘๘} อีกครั้งเดียวเท่านั้น ละกิเลสได้เท่ากับพระโสดาบัน แต่ทำกิเลสที่เหลือให้เบาบางลง ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ภิกษุนี้มีศีลประจำตัวและมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง เธอจึงเป็นสกทาคามี มาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียวก็จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้”^{๘๙}

การละสังโยชน์ของพระสกทาคามี

พระสกทาคามี สามารถกำจัดกามราคะอย่างหยาบ^{๙๐} โทสะอย่างหยาบ^{๙๑} เหล่ากิเลสที่อยู่ในพวกเดียวกันนั้น^{๙๒} และกามุปาทานที่เป็นกามราคะอย่างหยาบได้เด็ดขาด^{๙๓} ดังปรากฏในคัมภีร์สังยุตตนิกายว่า

“พระสกทาคามีเป็นผู้มั่นคง เลื่อมใสยิ่งในพระพุทธรเจ้า ฯลฯ เลื่อมใสยิ่งในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ ไม่มีหยาบปัญหา ไม่มี

---

^{๘๗} ส.ม.อ. (ไทย) ๕/๒/-/๓๐๐.

^{๘๘} พระสกทาคามีใด บรรลุสกทาคามีมรรคในโลกนี้แล้วบังเกิดในเทวโลก มาบังเกิดในโลกนี้อีก พระสกทาคามีนั้น ชื่อว่าท่องเที่ยวด้วยสามารถแห่งชาติที่ตนกำหนดแล้ว แต่พระสกทาคามีบุคคลเหล่าใดยอมบังเกิดในเทวโลกนั้นหรือในโลกมนุษย์นั่นเอง พระสกทาคามีนั้นยังต้องท่องเที่ยวไปอยู่นั่นเองเพราะยังต้องไปบังเกิดบ่อยๆ จนกว่าอินทรีย์จะแก่กล้า ดูใน ชุ.อิตติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๖๐๑.

^{๘๙} อัง.ทุก.(ไทย) ๒๐/๘๓/๓๑๓.

^{๙๐} ความกำหนดตั้งใจในกาม ดูใน อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๖๘/๖๒๐.

^{๙๑} ดูใน ชุ.อิตติ.อ.(ไทย) ๑/๔/-/๔๑๕.

^{๙๒} ชุ.ม. (ไทย) ๒๘/๗/๓๓.

^{๙๓} ดูใน ชุ.อ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๗๒.

ชวนปัญญา ทั้งไม่ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ เขาจึงเป็นพระสกทาคามี เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป เพราะบรรเทาโรค โทสะ และ โมหะให้เบาบาง^{๙๔} มาสู่โลกนี้^{๙๕} อีกเพียงครั้งเดียวก็จะทำที่สุดแห่ง ทุกข์ได้..^{๙๖}

ประเภทของพระสกทาคามี

พระสกทาคามี ๕ จำพวก คือ

๑. เป็นพระสกทาคามีในโลกมนุษย์ เมื่อหมดอายุขัยแล้วเกิดในโลกมนุษย์อีก จนได้บรรลุปะเป็นพระอรหันต์
๒. เป็นพระสกทาคามีในเทวโลก เมื่อหมดอายุขัยแล้วก็ไปเกิดในเทวโลก จนได้บรรลุปะเป็นพระอรหันต์
๓. เป็นพระสกทาคามีในโลกมนุษย์ เมื่อหมดอายุขัยแล้วไปเกิดในเทวโลก จนบรรลุปะเป็นพระอรหันต์
๔. เป็นพระสกทาคามีในเทวโลก เมื่อหมดอายุขัยแล้วก็มาเกิดในโลกมนุษย์ จนบรรลุปะเป็นพระอรหันต์
๕. เป็นพระสกทาคามีในโลกมนุษย์ เมื่อหมดอายุขัยแล้วไปเกิดในเทวโลก พอหมดอายุขัยในเทวโลกแล้ว ก็กลับมาเกิดในโลกมนุษย์อีก จนได้บรรลุปะเป็นพระอรหันต์^{๙๗}

---

^{๙๔} เบาบางลง โดยอาการทั้งสองอย่าง คือ ด้วยการเกิดขึ้นในบางครั้งบางคราว และมีปริยฐานกิเลสน้อย กิเลสย่อมไม่เกิดขึ้นเนื่องๆ เหมือนปุถุชน

^{๙๕} ผู้บรรลุปะสกทาคามีผลในโลกมนุษย์แล้วบังเกิดในเทวโลก..ก็มี กลับมาสู่โลกมนุษย์..ก็มี ดูใน ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๓๗๔.

^{๙๖} สัมมา. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๑/๕๓๔.

^{๙๗} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๒๘. อภิ.ป.อ. (ไทย) ๓/-/๒๓๘.

พระสกทาคามีนี้ ไม่แตกต่างกับพระโสดาบันมากนัก เพราะยังมี
ครอบครัวยู่ เพียงแต่มีกิเลสที่เบาบางกว่าพระโสดาบันเท่านั้น

ถามว่า : ก็พระสกทาคามีนี้แตกต่างกันกับพระโสดาบันเอกพีชี
อย่างไรบ้าง? ตอบว่า : พระโสดาบันเอกพีชี ท่านมีปฏิสนธิครั้งเดียว
เท่านั้น ส่วนพระสกทาคามีท่านมีปฏิสนธิ ๒ ครั้ง ข้อนี้เป็นเพราะการ
กระทำที่แตกต่างกันระหว่างพระอริยะทั้งสองนั้น.^{๙๘}

ศีล สมาธิ ปัญญาของพระสกทาคามี

พระสกทาคามีละกิเลสได้เท่ากับพระโสดาบัน แต่ทำกิเลสที่เหลือ
ให้เบาบางลง เป็นผู้บริบูรณ์ในศีล มีสมาธิพอประมาณ มีปัญญา
พอประมาณ^{๙๙} ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

“ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีปกติทำศีลให้บริบูรณ์ มีปกติทำสมาธิ
พอประมาณ มีปกติทำปัญญาพอประมาณ ภิกษุนั้นล่วงละเมิด
สิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ออกจากอาบัติบ้าง ข้อนั้นเพราะเหตุไร
เพราะในการต้องอาบัติและการออกจากอาบัติเล็กน้อยนี้ เราไม่
กล่าวความเป็นคนไม่เหมาะสมไว้ แต่สิกขาบทเหล่าใดเป็นเบื้องต้น
แห่งพรหมจรรย์ สมควรแก่พรหมจรรย์ ภิกษุนั้นมีศีลประจำตัวและมี
ศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย
เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป และเพราะระคะ โทสะ โมหะเบา
บาง เธอจึงเป็นสกทาคามี มาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียวก็จะทำที่สุด
แห่งทุกข์ได้ เมื่อตายไป ก็พ้นจากนรกได้ ๗๗ พ้นจากอบาย ทุกคติ

---

^{๙๘} อภ.ป.อ. (ไทย) ๓/-/๒๓๘.

^{๙๙} ไม่มีทางตกต่ำ หมายถึง ไม่ตกไปในอบาย ๔ คือ ๑. นรก ๒. กำเนิดสัตว์
เดรัจฉาน ๓. แดนเปรต ๔. อสุรกาย (ดูใน อง.ตัก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒).

และวินิบาตได้”^{๑๐๐}

นอกจากนี้ สามารถกำจัดกามราคะอย่างหยาบ โทสะอย่างหยาบ ได้^{๑๐๑} และละกามุปาทานที่เป็นกามราคะอย่างหยาบได้เด็ดขาด^{๑๐๒}

๓) พระอนาคามี

คำว่า อนาคามี แปลว่า ผู้ไม่มาถือปฏิสนธิในกามาวจรภูมิอีก^{๑๐๓} คือ ไปอุปบัติในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส แล้วปรินิพพานในชั้นนั้นเลย^{๑๐๔} เพราะสามารถละกิเลสได้โดยเด็ดขาดเป็นสมุจเฉตปหานได้เพิ่มอีก ๒ คือ กามราคะสังโยชน์ และปฏิฆะสังโยชน์ ดังในคัมภีร์สังยุตตนิกายว่า

“พระอนาคามีเป็นผู้มั่นคง เลื่อมใสยิ่งในพระพุทธเจ้า ฯลฯ เลื่อมใสยิ่งในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ มีมหาปัญญา มีชวณปัญญา แต่ไม่ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป เขาจึงเป็นพระอนาคามี ผู้อันตราปรินิพพายี เป็นพระอนาคามีผู้อุปหัจจปรินิพพายี เป็นพระอนาคามีผู้สังขารปรินิพพายี เป็นพระอนาคามีผู้สังขารปรินิพพายี เป็นพระอนาคามีผู้อุททังโส โตอกนิฏฐคามี แม้บุคคลนี้ก็พ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุกคติ และวินิบาต”^{๑๐๕}

---

^{๑๐๐} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐ / ๘๗/๓๑๓, อัง.นวก. (ไทย) ๒๓/๑๒/๔๕๗.

^{๑๐๑} ดูใน ขุ.อิติ. อ. (ไทย) ๑ / ๔ /- / ๔๑๕.

^{๑๐๒} ดูใน ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓ /- / ๓๗๒.

^{๑๐๓} คือ มนุษย์โลก และเทวโลก ดูใน ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑/๙๖/๓๔๒.

^{๑๐๔} ไปอุปบัติในพรหมโลกชั้นสุทธาวาสเท่านั้น ดูใน ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๖๐๐.

^{๑๐๕} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๑/๕๓๔.

ข. การละสังโยชน์ของพระอนาคามี

พระอนาคามีละสังโยชน์ได้อีก ๒ คือ

๑) กามราคะ ความกำหนัดจิตใจในกามคุณ ๕

๒) ปฏิฆะ ความกระทบกระทั่งในใจ ความเสียใจ ความขัดเคืองใจ

ดังปรากฏในคัมภีร์ขุททกนิกายว่า “พระอนาคามี ย่อมมีจิตสงัดจากกามราคสังโยชน์ ปฏิฆสังโยชน์อย่างละเอียด และกามราคานุสัย ปฏิฆานุสัยอย่างละเอียด และเหล่ากิเลสที่อยู่ในพวกเดียวกับกามราคะนั้น”^{๑๐๖}

นอกจากนี้ สามารถละอกุศลกรรมบถได้อีก ๒ คือ พุดคำหยาบ และความโกรธเคือง^{๑๐๗}

ค. ประเภทของพระอนาคามี

พระอนาคามี มี ๕ ประเภท คือ

๑) อุทรังโสโตกนิจฺจुकามี หมายถึง พระอนาคามีผู้มีกระแสในเบื้องต้นไปสู่อกนิจฺจูกภาพ คือเกิดในสุทธาวาสภเวทกภาพหนึ่งแล้วก็จะเกิดเลื่อนต่อไปจนถึงอกนิจฺจูกภาพ แล้วจึงปรินิพพานในภพนั้น

๒) สสังขารปรินิพพายี หมายถึง พระอนาคามีผู้เกิดในสุทธาวาสภเวทกภาพหนึ่งแล้วปรินิพพานโดยต้องใช้ความเพียรมาก

๓) อสังขารปรินิพพายี หมายถึง พระอนาคามีผู้ปรินิพพานโดยไม่ต้องใช้ความเพียรมาก

๔) อุปหัจจปรินิพพายี หมายถึง พระอนาคามีผู้เกิดในสุทธาวาสภเวทกภาพหนึ่ง มีอายุพันกึ่งแล้วจวนจะถึงสิ้นอายุ จึงปรินิพพาน

^{๑๐๖} ดูใน ขุ.อิตติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๔๑๕., ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗/๓๓.

^{๑๐๗} อจ.ติก.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๔๕.

๕) อันตราปรินิพพานี้ หมายถึง พระอนาคามีผู้ปรินิพพานในระหว่าง คือ เกิดในสุทธาวาสภพใดภพหนึ่งแล้ว อายุยังไม่ถึงกึ่งก็ปรินิพพาน มี ๓ จำพวก คือ

พวกที่ ๑ เกิดในสุทธาวาสชั้นอวิหาซึ่งมีอายุ ๑,๐๐๐ กัป แต่ก็บรรลुพระอรหันต์ตผลในวันที่เกิด ถ้าไม่บรรลुในวันที่เกิดได้ก็บรรลुไม่เกินภายใน ๑๐๐ กัป

พวกที่ ๒ เมื่อไม่สามารถบรรลุพระอรหันต์ตผลในวันที่เกิดได้ก็บรรลุไม่เกินภายใน ๒๐๐ กัป

พวกที่ ๓ บรรลุพระอรหันต์ตผลไม่เกินภายใน ๔๐๐ กัป^{๑๐๘}

ง. ศील สมาธิ ปัญญาของพระอนาคามี

พระอนาคามีเป็นโอปปาติกะ^{๑๐๙} เป็นผู้บริบูรณ์ในศีล บริบูรณ์ในสมาธิ มีปัญญามากขึ้นอีกพอประมาณ ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า

“ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีปกติทำศีลให้บริบูรณ์ มีปกติทำสมาธิให้บริบูรณ์ มีปกติทำปัญญาพอประมาณ ภิกษุนั้นล่วงละเมิดสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ออกจากอาบัติบ้าง ช้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะในการต้องอาบัติและการออกจากอาบัติน้อยนี้ เราไม่กล่าวความเป็นคนไม่เหมาะสมไว้ แต่สิกขาบทเหล่าใดเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์สมควรแก่พรหมจรรย์ ภิกษุนั้นมีศีลประจำตัวและมีศีลมั่นคงใน

---

^{๑๐๘} ดูรายละเอียดใน อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๓.

^{๑๐๙} โอปปาติกะ หมายถึง สัตว์ที่เกิดและเติบโตเต็มที่ทันที และเมื่อจุติ (ตาย) ก็หายวับไปไม่ทิ้งซากศพไว้ เช่น เทวดาและสัตว์นรกเป็นต้น (ดูรายละเอียดในที่.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๔๙) พระอนาคามีที่เกิดในสุทธาวาส ดำรงภาวะอยู่ในขั้นนั้นๆ ปรินิพพานสั้นกิเลสในสุทธาวาสนั่นเอง ไม่กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก (ดูรายละเอียดใน อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗-๘๘/๒๔๒-๒๔๓).

สิกขาบทเหล่านั้นสมათานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เพราะ
สังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป เธอจึงเป็นโอปปาติกะปรินิพพาน
ในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก”^{๑๐๐}

จ. ความเป็นอยู่ของพระอนาคามี

พระอนาคามีมีความเป็นอยู่สันโดษ ไม่เกี่ยวข้องกับกามคุณ^{๑๐๑} มีศีล
๘ เป็นปกติ เฉพาะผู้ชำนาญในสมาบัติ ๘ เท่านั้นจึงจะสามารถเข้านิโรธ
สมาบัติได้^{๑๐๒} เมื่อหมดอายุขัยแล้วไปเกิดในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส

พรหมโลกชั้นสุทธาวาส เป็นที่อยู่ของผู้ที่ได้บรรลุเป็นพระอนาคามี
แบ่งออกเป็น ๕ ชั้น ตามความแก่อ่อนของอินทรีย์ ๕ ดังนี้

๑) อวิหา เป็นที่อยู่ของผู้ที่มีอินทรีย์อ่อน ศรัทธามีกำลังมากกว่า
อินทรีย์อื่น เป็นผู้ไม่ละทิ้งสถานที่ของตน คือต้องอยู่จนครบอายุขัยจึงจุติ

๒) อตปปา เป็นที่อยู่ของผู้ที่ไม่เดือดร้อนกับใคร วิริยะมีกำลัง
มากกว่าอินทรีย์อื่น เป็นพรหมที่เข้าผลสมาบัติอยู่เสมอ

๓) สุทัสสา เป็นที่อยู่ของผู้งดงามนำทรรคณา สติมีกำลังมากกว่า
อินทรีย์อื่น เห็นสิ่งต่างๆ ชัด เพราะบริบูรณ์ด้วยปสาทจักขุ ทิพยจักขุ..

๔) สุทัสสี เป็นที่อยู่ของผู้มีทัศนาแจ่มชัด สมาธิมีกำลังมากกว่า
อินทรีย์อื่น มีการเห็นบริบูรณ์ยิ่งกว่าสุทัสสาพรหม

๕) อภิญญา เป็นที่อยู่ของผู้ที่ไม่มีความด้อย เป็นผู้สูงสุด ปัญญา
มีกำลังมากกว่าอินทรีย์อื่น มีทิพยสมบัติและความสุขที่ยอดเยี่ยม^{๑๐๓}

---

^{๑๐๐} อภ.ทุก.(ไทย) ๒๐/๘๓/๓๑๓.

^{๑๐๑} รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธัมมารมณ์ที่น่ายินดี ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

^{๑๐๒} อภ.ปญจ.อ. (บาลี) ๗๓๕/๒๘๒.

^{๑๐๓} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒๔-๑๐๒๖/ ๖๗๑-๖๗๔.

๔) พระอรหันต์

อรหฺนฺติ อารกตฺตา อรหฺ. อารกา หิ โส สพฺพกิเลสฺหิ สุวิหฺร
วิหฺรฺเร จฺฐิตฺ มคฺเคน สวาสนานํ กิเลสานํ วิหฺรฺชิตฺตตฺตา. (ขุ.อุทานกถา)

พระอรหันต์ คือ ผู้ที่ห่างไกลจากบาปที่ก่อให้เกิดความเศร้าหมอง
ละกิเลสที่นำไปเกิดในภพใหม่ได้แล้ว ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า
“อกุศลธรรมทั้งหลายอันลามก เศร้าหมอง อันเป็นเหตุให้เกิดภพใหม่ มี
ความเร่าร้อน มีผลเป็นทุกข์ เพื่อชาติ ชราและมรณะต่อไป ของท่านผู้
ห่างไกลจากกิเลส ย่อมไม่มี ภิกษุยอมเป็นพระอรหันต์อย่างนี้แล”^{๑๑๔}

พระอรหันต์เป็นผู้สิ้นอาสวะ^{๑๑๕}แล้ว คือถอนขึ้นได้ เป็นของเกิดขึ้น
อีก ไม่ได้ เผลอแล้วด้วยไฟคือญาณ เหตุนี้จึงเรียกว่า พระชินาสพ

พระอรหันต์เป็นผู้อยู่จบแล้ว คือ จบแล้วในธรรมเครื่องอยู่ของพระ
อริยะ มีจรรยาอันประพุดิแล้ว ฉะนั้น จึงชื่อว่าผู้อยู่จบแล้ว

พระอรหันต์เป็นผู้ทำกิจเสร็จแล้ว คือ กิจที่จะพึงทำเพื่อบรรลุลความ
สิ้นไปแห่งทุกข์ย่อมไม่มี เพราะทำเสร็จเรียบร้อยแล้ว ดังที่พระผู้มีพระ
ภาคเจ้าตรัสไว้ว่า “การสั่งสมกิจที่ต้องทำอันทำเรียบร้อยแล้ว ของภิกษุผู้
มีจิตสงบหลุดพ้นแล้วโดยชอบนั้น ย่อมไม่มี กิจที่พึงทำอีกก็ไม่มี”^{๑๑๖}

พระอรหันต์เป็นผู้ปลงภาระลงแล้ว คือ วัชระภาระ กิเลสภาระ อภิ-

---

^{๑๑๔} ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๓๔/๔๖๓. ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๑๓๗.

^{๑๑๕} อาสวฺนฺติ จิรํ ปริวสนฺตฺติ อาสวา. สิ่งที่ถูกหมักหมมอยู่นานๆ มี ๔ ประการ

๑. กามาสวะ ความติดใจกามคุณ ๕ ..ที่หมักหมมอยู่ในใจ

๒. ภวาสวะ ความชอบใจในอัตภาพของตน ในรูปภพ อรูปภพ...

๓. ทิฏฐาสวะ ความเห็นผิดจากความเป็นจริงแห่งสภาวะธรรม...

๔. อวิชชาสวะ ความไม่รู้เหตุผลตามเป็นจริง.. (ที.ปา.อ. (บาลี) ๑/๑๘๗)

^{๑๑๖} ดูใน ขุ.จุพ. (ไทย) ๓๐/๘๔/๒๘๗, อง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๕๕/๕๓๘.

สังฆารการะ^{๑๑๗} พระอรหันต์ปลงลงแล้ว ยกลงแล้ว วางแล้ว

พระอรหันต์เป็นผู้สิ้นสังโยชน์แล้ว คือ สังโยชน์เครื่องผูกสัตว์ไว้ในภพ เชื่อมภพไว้ด้วยภพ ท่านละได้แล้ว เผาแล้วด้วยไฟคือญาณ^{๑๑๘}

การละสังโยชน์ของพระอรหันต์

พระอรหันต์ย่อมมีจิตสังัดจากรูปราคะ^{๑๑๙} อรูปราคะ^{๑๒๐} มานะ อุททัจจะ อวิชชา มานานุสัย ภวราคานุสัย อวิชชานุสัย กิเลสที่อยู่ในพวกเดียวกับรูปราคะเป็นต้นนั้น และสังฆารนิमितทั้งปวงในภายนอก^{๑๒๑}

พระอรหันต์สามารถละสังโยชน์เบื้องสูงได้ทั้ง ๕ คือ

- ๑) รูปราคะ ความติดใจในอารมณ์รูปฌาน ปรรตณานีในรูปภพ
- ๒) อรูปราคะ ความติดใจในอารมณ์อรูปฌาน ปรรตณานีในอรูปภพ
- ๓) มานะ ความสำคัญตนว่าเป็นนั่นเป็นนี่
- ๔) อุททัจจะ ความฟุ้งซ่าน ชาติสายแม่ในทางที่เป็นกุศล
- ๕) อวิชชา ความไม่รู้จริง ไม่รู้เหตุและผล ไม่รู้อริยสัจจ์^{๑๒๒}

---

^{๑๑๗} ปุญญาภิสังขาร คือ อภิสังขารที่เป็นบุญ ได้แก่ กุศลเจตนาที่เป็นกามาวจรและรูปาวจร (ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/๕๑/๘๘, ขุ.ม.อ. (บาลี) ๒๕/๒๑๖)

อปุญญาภิสังขาร คือ อภิสังขารที่เป็นปฏิปักษ์ต่อบุญ คือเป็นบาป ได้แก่ กุศลเจตนาทั้งหลาย (ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/๕๑/๘๘, ขุ.ม.อ. (บาลี) ๒๕/๒๑๖)

อาเนญชาภิสังขาร คือ สภาพที่ปรุงแต่งภพอันมั่นคง ไม่หวั่นไหว หมายถึงภาวะจิตที่มั่นคงแน่วแน่ด้วยสมาธิแห่งจตุตถฌาน (ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/๕๑/๘๘)

^{๑๑๘} ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๒๒๔, ม.ม.อ. (ไทย) ๑/-/๑๐๐.

^{๑๑๙} ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจรูปภพ (ขุ.ม.อ. (บาลี) ๗/๑๐๐)

^{๑๒๐} ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในอรูปภพ (ขุ.ม.อ. (บาลี) ๗/๑๐๐)

^{๑๒๑} ขุ.ม. (ไทย) ๒๘/๗/๓๓.

^{๑๒๒} ไม่รู้จักทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ วิธีดับทุกข์ และสันติสุข ม.ม. (ไทย) ๑๒/๙๕/๖๗

ละอกุศลกรรมบถได้อีก ๒ คือ ความเพ่งโทษ และพูดเพ้อเจ้อ^{๑๒๓}

ประเภทของพระอรหันต์

พระอรหันต์มี ๓ ประเภท คือ

๑. พระอรหันต์ที่ตรัสรู้อุตตรสัมมาสัมโพธิญาณด้วยพระองค์เอง และสามารถโปรดเวไนยสัตว์ให้พ้นทุกข์ คือให้ถึงมรรคผลนิพพานได้ด้วย เพราะทรงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยอาสนานุสยญาณ (รู้ธรรมาศัยของเวไนยสัตว์) อินทริยโปรบริยัตติญาณ (รู้อินทริยของสัตว์ว่ายิ่งหรือหย่อนเพียงใด) และสัพพัญญุตญาณ (รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง)^{๑๒๔}

๒. พระอรหันต์ปัจเจกพุทธเจ้า ตรัสรู้ได้ด้วยพระองค์เอง แต่ไม่สามารถสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม คือสอนได้แต่ไม่อาจให้รู้ตามได้ พระปัจเจกพุทธเจ้าจะบังเกิดเฉพาะในยุคที่ว่างจากศาสนาพุทธเท่านั้น^{๑๒๕}

๓. พระอรหันต์ที่ตรัสรู้เองไม่ได้ ต้องอาศัยคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงสามารถบรรลุธรรมได้ อันได้ชื่อว่า “อนุพุทธะ” มี ๒ ประเภท คือ อุภโตภาควิมุตติ (ได้ภิญญา)^{๑๒๖} และปัญญาวิมุตติ

การเจริญภาวนาให้ได้มาซึ่งฌานนั้น มี ๒ ประเภท คือ

๑. เจริญสมถกัมมัฏฐานจนได้ฌาน นี้เรียกว่า ปฏิปทาสิทธิฌาน คือ ได้ฌานด้วยการปฏิบัติ แล้วเจริญวิปัสสนาจนได้บรรลุพระอรหันต์

๒. ไม่ได้เจริญสมถกัมมัฏฐานมาตั้งแต่ต้น เมื่อเจริญวิปัสสนาจนบรรลุมรรคญาณ ด้วยอำนาจแห่งบุญญาธิการที่ได้สั่งสมมาแต่ปางก่อนก็

^{๑๒๓} อัง.ติก.อ. (ไทย) ๑/๓/๑๔๕.

^{๑๒๔} ตูใน อัง.อภฺฐก. (ไทย) ๒๓/๖๔/๓๖๖.

^{๑๒๕} ศีกษารายละเอียดใน ขุ.อป.อ. (บาลี) ๑/๘๕/๑๕๖.

^{๑๒๖} อัง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๓๖๔.

ถึงพร้อมด้วยองค์ฌาน เรียกว่า มรรคสิทธิฌาน (สำเร็จด้วยมรรค)^{๑๒๗}

สำหรับพระอรหันต์ที่ได้อภิญญาด้วยนั้นมี ๒ จำพวก คือ

๑. เติวิชโช พระอรหันต์ผู้ได้วิชา ๓ คือ

๑.๑ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติได้

๑.๒ ทิพพจักขุญาณ หรือจตุปปาตญาณ ตาทิพย์ รู้จุดคือการตาย และปฏิสนธิคือการเกิดของสัตว์ทั้งหลาย

๑.๓ อาสวักขยญาณ รู้วิชาที่ทำให้สิ้นกิเลสอาสวะ อหนึ่งอาสวักขยญาณนี้เป็นญาณที่เป็นญาณทั่วไปแก่พระอรหันต์ทุกองค์ แม้พระอรหันต์ที่ไม่ได้สมาบัติก็มี

๒. ฉพบิญโญ พระอรหันต์ผู้ได้อภิญญา ๖ คือ

(๑) อิทธิวิธี ความรู้ทำให้แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้

(๒) ทิพพโสต ญาณที่ทำให้มีหูทิพย์

(๓) เจโตปริยญาณ ญาณที่ทำให้กำหนดใจคนอื่นได้

(๔) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้

(๕) ทิพพจักขุ ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์

(๖) อาสวักขยญาณ ญาณที่ทำให้อาสวะสิ้นไป

๕ ข้อแรกเป็นโลกียะ (โลกียอภิญญา) ข้อสุดท้ายเป็นโลกุตระ^{๑๒๘}

อีกนัยหนึ่ง พระอรหันต์นั้นแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ

๑. พระอรหันต์ที่ไม่มีปฏิสัมภิทาญาณ

๒. พระอรหันต์ที่มีปฏิสัมภิทาญาณ

---

^{๑๒๗} ขุนสรรรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร). พระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๙. ประพนคร : ประพาสต้นการพิมพ์, ๒๕๐๙, หน้า ๑๐๖.

^{๑๒๘} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๓๔-๒๔๘/๗๗-๘๔.

ปฏิสัมพันธ์กันนี้ คือ ความถึงพร้อมด้วยปัญญาอันแตกฉาน มี ๔ ประการ ดังนี้

๑. อุตถปฏิสัมพันธ์กัน ปัญญาแตกฉานในผลทั้งปวง
๒. ธรรมปฏิสัมพันธ์กัน ปัญญาแตกฉานในเหตุทั้งปวง
๓. นิรุตติปฏิสัมพันธ์กัน ปัญญาแตกฉานในภาษา คือ รู้จักใช้ถ้อยคำหรือภาษาในการอธิบายขยายความแห่งเหตุและผลให้ลึกซึ้ง
๔. ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์กัน ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ คือ มีปัญญาว่องไว เฉียบแหลม คมคาย ในการโต้ตอบอุตถปฏิสัมพันธ์กัน ธรรมปฏิสัมพันธ์กัน และนิรุตติปฏิสัมพันธ์กัน ได้อย่างถูกต้อง^{๑๒๙}

ศีล สมาธิ ปัญญาของพระอรหันต์

พระอรหันต์ มีศีล สมาธิ และปัญญาบริบูรณ์แล้ว ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ^{๑๓๐} ปัญญาวิมุตติ^{๑๓๑} อันไม่มีอาสวะ เป็นผู้ควรแก่ทักษิณาหรือการบูชาพิเศษ เป็นผู้สิ้นอาสวะกิเลส ตั้งในคัมภีร์สังยุตตนิกายว่า

“พระอรหันต์เป็นผู้มั่นคง เลื่อมใสยิ่งในพระพุทธเจ้า ฯลฯ ในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ มีหาสปัญญา มีชวณปัญญา และถึงพร้อมด้วยวิมุตติ เขาย่อมทำให้แจ้งเจโตวิมุตติปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน แม้บุคคลนี้ก็พ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อปาย ทุคติและวินิบาต”^{๑๓๒}

^{๑๒๙} อัง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๗๒/๑๘๓, ขุ.ปฎิ. (บาลี) ๓๑/๑๑๐/๑๒๓.

^{๑๓๐} ความหลุดพ้นจากกิเลสด้วยอำนาจการฝึกจิตซึ่งเป็นผลแห่งสมาธิ

^{๑๓๑} ความหลุดพ้นจากกิเลสด้วยการกำจัดอวิชชาได้ซึ่งเป็นผลแห่งปัญญา

^{๑๓๒} สัมมา. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๑/๕๓๔.

พระอรหันต์เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยศีล สมาธิและปัญญา ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

“ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีปกติทำศีลให้บริบูรณ์ มีปกติทำสมาธิให้บริบูรณ์ มีปกติทำปัญญาให้บริบูรณ์ ภิกษุนั้นล่วงละเมิดสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ออกจากอาบัติบ้าง ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะในการต้องอาบัติและการออกจากอาบัติเล็กน้อยนี้ เราไม่กล่าวความเป็นคนไม่เหมาะสมไว้ แต่สิกขาบทเหล่านี้เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์สมควรแก่พรหมจรรย์ ภิกษุนั้นมีศีลประจำตัวและมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้นสมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เธอทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน”^{๑๓๓}

สภาวะจิตพระอรหันต์

จิตของพระอรหันต์ผู้หมดจดจากกิเลสแล้ว ยังมีการรับรู้อารมณ์อยู่ เพราะขันธยังไม่นิพพาน นิพพานแต่กิเลส พระอรหันต์จึงมีจิตที่ยังเกี่ยวข้องกับอารมณ์อยู่ แต่จิตนั้นไม่สังสมวิบาก ไม่ให้เกิดวิบากทั้งในส่วนกุศลหรืออกุศลซึ่งจะทำให้เกิดภพใหม่ต่อไป เพราะพระอรหันต์มีจิตเป็น “มหากิริยาจิต” สักว่ารู้อารมณ์ แต่ไม่สังสมวิบาก ^{๑๓๔}

พระอรหันต์ก็มีตา เห็นรูปทางตา แต่ไม่มีความกำหนดในรูปที่เห็น เพราะมีจิตหลุดพ้นดีแล้ว..พระอรหันต์ก็มีหู ..พระอรหันต์ก็มีจมูก ..พระอรหันต์ก็มีลิ้น ..พระอรหันต์ก็มีกาย..พระอรหันต์ก็มีใจ รู้ธรรมารมณ์ทาง

^{๑๓๓} อัง.ทุก.(ไทย) ๒๐/๘๓/๓๑๓., อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๘๗-๘๘/๒๒๕

^{๑๓๔} ตูรายละเอียดยใน ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๘๓๐, อภิ.สง.อ.(ไทย) ๑/๒/-/๕๘๗.

ใจ แต่ไม่มีความกำหนดเพราะมีจิตหลุดพ้นดีแล้ว^{๑๓๕} พระอรหันต์ย่อมไม่
หวั่นไหวในมานะทั้งหลาย ท่านเป็นผู้ชนะแล้วในโลก^{๑๓๖}

ความเป็นอยู่ของพระอรหันต์

พระอรหันต์หมดกิจที่ต้องทำแล้ว มีชีวิตอยู่เพื่ออะไร? พระธรรม
เสนาบดีสารีบุตรเถระได้กล่าวไว้ว่า “เราไม่ปรารถนาความตาย แต่ไม่
ต้องการเป็นอยู่ เรามีสติสัมปชัญญะอยู่เฉพาะหน้า จักละกายนี้ไป
ความปรารถนาในชีวิตก็ไม่มี เรารอคอยเวลาอันควรเพื่อจะตาย เหมือน
ลูกจ้างทำงานเสร็จ รอคอยค่าจ้าง ฉะนั้น”^{๑๓๗}

คฤหัสถ์บรรลุนิพพานแล้วต้องบวชภายในวันนั้น

ความเป็นอยู่ของพระอรหันต์แตกต่างจากคนทั่วไป ถ้าหากว่า
คฤหัสถ์ได้บรรลุนิพพานแล้ว จะต้องบวชเป็นพระภิกษุภายในวันนั้น
ถ้าไม่บวชภายในวันนั้นก็ต้องปรินิพพานภายในวันนั้น^{๑๓๘} คุณคำอธิบาย
ใน มิลินทปัญหาคอน “คิหิปปัพพชิตานังชีนาสวปัญฺหา ที ๖”

พระอรหันต์ไม่ฝัน

พระอรหันต์เป็นผู้ที่ไม่มีกิเลสแล้ว ความเป็นอยู่ย่อมแตกต่างกับ
คนธรรมดา เช่น คนทั่วไปย่อมนอนฝัน แต่พระอรหันต์ท่านไม่ฝัน เพราะ
ท่านไม่มีสัญญาวิปลาสที่เหมือนกับคนอื่นทั่วไป ปรากฏคำอธิบายใน
คัมภีร์อรรถกถาพระวินัย^{๑๓๙}

^{๑๓๕} ชุ.มหา. (ไทย) ๒๙/๙๐/๒๙๑.

^{๑๓๖} ส.ข. (ไทย) ๑๗/๗๖/๖๘.

^{๑๓๗} ชุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๐๐๑/๕๐๕.

^{๑๓๘} ฎรายละเอียดใน ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๔๔๕., ชุ.เอก.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๑๑.

^{๑๓๙} ฎรายละเอียดใน วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๑๐๓.

ปัจจุบันยังมีพระอรหันต์อยู่อีกหรือไม่

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ถ้าภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นอยู่โดยชอบธรรมด้วยมรรคมืด ๘ ตราบนั้นโลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์”

พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า ในยุคแรก คือ นับตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนถึง พ.ศ. ๑๐๐๐ เป็นยุคของพระอรหันต์ผู้ได้ปฏิสัมภิทาญาณ

ในยุคที่ ๒ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๑๐๐๑ ถึง ๒๐๐๐ เป็นยุคของพระอรหันต์ผู้ได้อภิญญา ๖

ในยุคที่ ๓ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๐๐๑ ถึง พ.ศ. ๓๐๐๐ เป็นยุคของพระอรหันต์ผู้ได้วิชชา ๓^{๑๔๐}

ปัจจุบันเป็นยุคที่ ๓ ซึ่งเป็นยุคของพระอรหันต์ผู้ได้วิชชา ๓

พระอรหันต์เป็นผู้ไม่เชื่อใคร

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า “นรชนใด ผู้ไม่ต้องเชื่อใคร^{๑๔๑} รู้จักนิพพานที่ปัจจัยอะไรปรุงแต่งไม่ได้ (นรชนนั้น) ตัดรอยต่อ^{๑๔๒}แห่งการเกิดใหม่ได้แล้ว”^{๑๔๓}

คำว่า ไม่ต้องเชื่อใคร คือ ธรรมที่ตนรู้อย่างเห็นจริงด้วยตนเองแล้ว จึงไม่ต้องเชื่อต่อใคร ๆ อื่นอีกต่อไป เพราะตนรู้อย่างแล้วว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์...ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา...^{๑๔๔}

---

^{๑๔๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒., อจ.เอก.อ. (ไทย) ๓๒/-/๑๖๗.

^{๑๔๑} ไม่ต้องเชื่อใคร หมายถึง รู้แจ้งธรรมอย่างประจักษ์ชัดด้วยตนเอง ไม่ต้องรอสติบรรรมจากผู้อื่น คือ บรรลุอรหันต์แล้ว (ขุ.ม.อ. (บาลี) ๘๘/๓๓๙-๓๔๑)

^{๑๔๒} รอยต่อ หมายถึง รอยต่อวัฏฏะ และรอยต่อภพชาติ (ขุ.ม.อ. (บาลี) ๔/๘/๖๖)

^{๑๔๓} ตูรายละเอียดยใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๕/๙๙/๖๐.

^{๑๔๔} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙ /๙๗ /๒๗๑

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬา

เดปีฎกั, ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ .พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ .อรรถกถาภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๒.

_____ .ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์-
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙.

_____ .วิสุทธิมคคปกรณ์. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์วิญญาน ,๒๕๓๙.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ . พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม,
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๓๔.

_____ . อภิธมมตถสอคหปาลิยา สห อภิธมมตถวิภาวิณี นาม
อภิธมมตถสอคหฎีกา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา-
มกุฎราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร, ๒๕๓๙.

ขุนสรรพิกโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร). คู่มือการศึกษา พระอภิธมมตถ
สังคหะปริจเจทที่ ๙. พระนคร : ประพาสต้นการพิมพ์, ๒๕๐๙.

พระครูปลัดสอัมพิพัฒนธรรมาจารย์. อาณาปนาสติภาวนา ลำดับการบรรลु-
ธรรมของพระพุทธเจ้า, ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย
การพิมพ์ บางขุนเทียน จอมทอง กรุงเทพฯ , ๔ มิถุนายน ๒๕๕๕.

พระมหาประเสริฐ มนต์เสวี. คู่มือวิปัสสนาจารย์เบื้องต้น, เอกสารหลักสูตร
พุทธศาสนธรรมมหาบัณฑิต วิชาวิปัสสนาภาวนา มจร.บาฬีพุทธโฆส